

Helsingin kaupungin tietokeskus
Helsingfors stads faktacentral
City of Helsinki Urban Facts

TIETOA STADISTA

Helsingin kaupungin tilasto- ja
tutkimusohjelma 2016–2018

SISÄLLYS

1. Johdanto	5
2. Tieto päätöksenteon tukena	7
3. Tilasto- ja tutkimustoiminnan organisointi	9
4. Toiminnan osa-alueet ja tuotteet	10
4.1 Tiedon saannin turvaaminen ja yhteistyö tiedon tuottajien kanssa.....	10
4.2 Perustietovarantojen ylläpito ja hyödyntäminen.....	10
4.3 Tietojen käytettävyys ja julkaiseminen	12
4.4 Tieto- ja asiantuntijapalvelut	13
4.5 Asiantuntijaverkostot ja yhteistyö	13
5. Tilasto- ja tutkimustoiminnan temaattiset painopistealueet	15
5.1 Väestö ja maahanmuutto	15
5.1.1 Väestöä koskevat tilastot, ennusteet ja tutkimukset.....	15
5.1.2 Maahanmuutto	16
5.2 Hyvinvointi ja terveys	17
5.3 Talous ja kilpailukyky.....	18
5.4 Asuminen, kaupunkirakenne ja ympäristö.....	19
5.5 Kaupunkikulttuuri ja kaupunkilaisten osallisuus	20
5.5.1 Kaupunkikulttuuri.....	20
5.5.2 Demokratia, osallisuus ja hallinto	21

1. JOHDANTO

Käsillä oleva Helsingin kaupungin tilasto- ja tutkimusohjelma suuntaa Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilasto- ja tutkimustoimintaa sekä näiden kehittämistä vuosina 2016–2018. Ohjelman avulla tietokeskuksen toimintaa ohjataan siten, että Helsinki on jatkossakin toimintaympäristöstään ja kehityksestään tietoinen ja ohjauskykyinen kaupunki. Ohjelma tukee tiedollisesti kaupunginvaltuuston strategiaohjelmaa sekä tulevan strategiaohjelman laadintaa. Lisäksi tietokeskus tukee hallintokuntia tiedoillaan ja asiantuntemuksellaan.

Tilasto- ja tutkimusohjelman avulla aktivoidaan, kootaan ja koordinoidaan Helsinkiä ja osin koko kaupunkiseutua koskevaa tilasto- ja tutkimustoimintaa. Ohjelmassa viitotetaan suuntaviivat tulevien vuosien toiminnalle, mutta muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin on voitava vastata myös silloin, kun keskeiset teemat eivät ole ohjelmatyön kautta ennakoitavissa. Varautuminen ja reagointi uusiin tilanteisiin ovat soveltavan kaupunkitilaston ja -tutkimuksen oleellisia piirteitä ja vahvuuksia. Pitkäjänteiseen tilasto- ja tutkimustyöhön perustuva kaupunki-ilmiöiden tuntemus, ajantasaiset tietoineistot sekä niiden hyvä hallinta mahdollistavat uusien tutkimus- ja tilastaselvitysten käynnistämisen ja läpiviennin hyvinkin nopeasti.

Tietokeskus edistää toiminnallaan Helsinkiä koskevan tiedon käyttöä helsinkiläisten hyvinvoinnin ja Helsingin elinvoimaisuuden ja toimivuuden edistämiseksi, Helsingin johtamisessa sekä vahvistettaessa demokratiaa ja helsinkiläisten osallisuutta. Tietojärjestelmien ja digitaalisten julkaisujärjestelmien kehittyminen avaavat tähän uusia mahdollisuuksia. Tietokeskus haluaa olla kaupunkitiedon edelläkävijä. Tämä edellyttää aktiivista otetta tilasto- ja tutkimustoiminnan kehittämiseksi. Tarvitaan myös laaja-alaista ja tiivistä yhteistyötä tiedon tuottajien, tietojärjestelmien kehittäjien, tilasto- ja tutkimuslaitosten sekä luonnollisesti tiedon hyödyntäjien kanssa. Avoimuuden lisääntyessä kansalaisten ja kehittäjäyhteisöjen merkitys yhteistyökumppaneina korostuu entisestään. Yhteistyö ja avautuminen ulospäin ovatkin ohjelmakauden keskeisiä teemoja.

Tilasto- ja tutkimusohjelma on laadittu tietokeskuksen asiantuntijoiden toimesta. Ohjelma perustuu laajaan sidosryhmäkuulemiseen, joka toteutettiin syksyllä 2015. Lisäksi ohjelman keskeisenä taustamateriaalina on käytetty Helsingin kaupunginvaltuuston 24.4.2013 hyväksymää Helsingin kaupungin strategiaohjelmaa vuosille 2013–2016.

Ohjelmatyötä on tukenut johtoryhmä, johon ovat kuuluneet seuraavat henkilöt:

Helsingin kaupunki

- Ritva Viljanen, apulaiskaupunginjohtaja, puheenjohtaja
- Päivi Kippo-Edlund, ympäristönsuojelupäällikkö, ympäristökeskus
- Tapio Korhonen, kansliapäällikkö, kaupunginkanslia
- Marko Karvinen, strategiapäällikkö, kaupunginkanslia
- Veikko Kunnas, osastopäällikkö, kulttuurikeskus
- Tommi Laitio, nuorisotoimenjohtaja, nuorisosaasiainkeskus
- Rikhard Manninen, yleiskaavapäällikkö, kaupunkisuunnitteluvirasto
- Mikko Mäkelä, kehittämispäällikkö, varhaiskasvatusvirasto
- Pia Setälä, kehittämisjohtaja, opetusvirasto
- Ulla Tyyskä, kehittämispäällikkö, sote
- Timo Cantell, johtaja, tietokeskus
- Ari Jaakola, tilasto- ja tietopalvelupäällikkö, tietokeskus
- Henrik Lönnqvist, vs. tutkimuspäällikkö, tietokeskus
- Heidi Pussila, erityissuunnittelija, sihteeri, tietokeskus

Helsingin yliopisto

- Jari Niemelä, professori

Aalto-yliopisto

- Annukka Jyrämä, kehittämispäällikkö

Tilastokeskus

- Jari Tarkoma, tilastajohtaja

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

- Salla Säkinen, kehittämispäällikkö

Helsingin kaupungin tilasto- ja tutkimusohjelma koostuu neljästä pääluvusta. Ensimmäisessä kuvataan tietokeskuksen perustehtävä sekä linjataan tilasto- ja tutkimustoiminnan yleiset tavoitteet vuosille 2016–2018. Toisessa kuvataan tietokeskuksen käytössä olevat resurssit sekä yhteistyön tavoitteet ja suuntaviivat. Kolmannessa esitellään tarkemmin tietokeskuksen toiminnan osa-alueet, vakiintuneet tuotteet ja palvelut sekä näihin liittyvät keskeiset kehittämiskohteet. Neljännessä avataan tarkemmin tulevan ohjelmakauden teemaattisia painopistealueita. Ohjelmaa täydentää erillinen, vuosittain tarkentuva hankesuunnitelma, jossa kuvataan tarkemmin käynnissä olevat tai käynnistyvät tilasto-, tutkimus- ja kehittämishankkeet. Hankesuunnitelma on nähtävillä tietokeskuksen verkkosivuilla.

2. TIETO PÄÄTÖKSENTEON TUKENA

Helsingin kaupungin tietokeskus toimii Helsingin kaupungin tilasto- ja tutkimustoimen, tietopalvelun ja avoimen datan sekä arkistotoimen asiantuntija- ja vastuorganisaationa. Tietokeskus vastaa kaupunginhallituksen alaisena virastona kaupungin ja sen toimintaympäristön kehitystä koskevien tilastojen ja ennusteiden laadinnasta, tietokantojen ylläpidosta, kaupungin kannalta tarpeellisten tutkimusten suorittamisesta sekä johtaa arkistolain tarkoittamalla tavalla kaupungin arkistointia ja toimii kaupungin keskusarkistona sekä antaa tietopalvelua kaupunginvaltuuston ja kaupunginhallituksen hyväksymien tavoitteiden mukaisesti.

Kaupungin johtamisessa ja kehittämisessä tarvitaan luotettavia tilastotilastotietoja sekä syventävää ja analyttistä tutkimustietoa yli toimintasektoreiden ja hallintokuntarajojen. Luotettava ja helposti käytettävissä oleva tieto parantaa päätöksenteon ja asukkaiden kanssa käytävän vuorovaikutuksen laatua. Tietojen on kuitenkin oltava ajankohtaisia ja kaupungin kannalta olennaisia. Luotettavuus, ajankohtaisuus ja relevanssi ovatkin tekijöitä, jotka suuntaavat tietokeskuksen toimintaa, olipa kyse tietovarantojen ylläpidosta, tietovarantojen varaan rakentuvista tietotuotteista tai asiantuntijapalveluista.

Tilasto- ja tutkimustoiminnan ydintehtävät liittyvät Helsingin toimintaympäristön tilaa ja kehitystä kuvaavien tietojen tuottamiseen. Tietoa tuotetaan sekä säännöllisesti laadittavien tilasto- ja tutkimusjulkaisujen että näitä täydentävien erityisjulkaisujen ja -selvitysten muodossa. Julkaisutoimintaa täydentää eri ilmiöalueisiin sekä tiedon tuottamiseen ja hyödyntämiseen liittyvä tietopalvelu- ja asiantuntijatyö.

Tilasto- ja tutkimustoiminnan kannalta on olennaista ymmärtää kaupunki-ilmiöiden dynamiikkaa ja ennakoita kaupunkikehityksen muutosta. Luotettavan ja ajantasaisen tietoperustan lisäksi tarvitaan monipuolista menetelmällistä ja ilmiöiden ymmärtämiseen perustuvaa osaamista. Tarvitaan myös aktiivista verkostoitumista, vuorovaikutusta ja yhteistyötä kaupungin ja kaupunkiseudun hallinnon asiantuntijoiden, tiedeyhteisön sekä erilaisten tiedontuottaja- ja hyödyntäjätahojen kanssa.

Tiedon laadusta ja luotettavuudesta huolehtiminen on olennainen osa tietokeskuksen asiantuntijoiden työnkuva, joka sitoo paljon työaika. Niin tilasto- kuin tutkimustoimenkin kokonaislaatu kattaa tiedon tuottamisen kaikki vaiheet asiakastarpeista tiedontuotantoprosessiin ja edelleen tiedon hyödyntämiseen. Laadukas perustilastointi nojaa Suomen ja kansainvälisen tilaston laatustandardeihin. Tutkimus puolestaan nojaa tieteellisiin periaatteisiin. Nämä standardit antavat tietokeskuksen toiminnalle kestävä perustan. Tietosuoja ja tiedonantajien luottamuksen säilyttäminen, samoin yhdenmukaiset käsitejärjestelmät, tilasto- ja tutkimusmenetelmät sekä luokitukset ovat keskeinen osa tietokeskuksen laatuajattelua.

Kaupungin strategiset tavoitteet ohjaavat ja suuntaavat tietokeskuksen tilasto- ja tutkimustoiminnan painopisteiden määrittelyä. Kaupungin strategiaohjelman ja tilasto- ja tutkimustoiminnan suhde ei ole kuitenkaan suoraviivainen. Tilasto- ja tutkimustoiminta tuottaa tietoa kaupunkielämän eri puolista, ja tätä tietoa voidaan hyödyntää erilaisten toimenpiteiden tukena sekä tavoitteiden toteutumisen seurannassa. Samalla on kuitenkin kyettävä tuottamaan monipuolinen kuva kaupungin tilasta uusien strategisten valintojen tueksi.

Huhtikuussa 2017 pidettävistä kuntavaaleista seuraa, että nykyinen valtuustokausi jatkuu vuoden 2017 toukokuun loppuun ja uusi valtuusto aloittaa työnsä kesäkuussa 2017.

Tästä johtuen tilasto- ja tutkimusohjelmakauden toiminta jakautuu kahteen jaksoon siten, että ohjelmakauden alkupuolella painottuvat nykyisen valtuustokauden strategiaohjelmassa mainitut teemat sekä tietojen tuottaminen tulevan valtuustokauden strategisten valintojen pohjaksi. Ohjelmakauden jälkipuolen toiminta puolestaan nojaa uuden valtuustokauden tietotarpeisiin.

Seudullisen ja kansallisen yhteistyön osalta käynnissä oleva itsehallintouudistus on merkittävä muutosvoima. Toteutuessaan itsehallintouudistus luo Suomeen uuden kolmiportaisen hallintojärjestelmän (kunnat, itsehallintoalueet, valtio). Tietokeskus seuraa yhteistyössä seudullisten ja kansallisten toimijoiden kanssa uudistuksen valmistelutyötä ja varautuu ohjelmakaudella 2016–18 uudistuksesta seuraaviin kaupungin tietotarpeisiin.

3. TILASTO- JA TUTKIMUSTOIMINNAN ORGANISOINTI

Helsingin kaupungin oman tilasto- ja tutkimustoiminnan erityinen vahvuus on hyvä tun- tuma Helsingin kaupungin, Helsingin seudun ja laajemmin kaupunki-ilmioiden ymmärtä- miseen. Osaava henkilökunta, kiinteät yhteistyösuhteet hallinnon asiantuntijoihin, yliopis- toihin, ammattikorkeakouluihin ja tutkimuslaitoksiin, kehittäjäyhteisöihin ja -organisaa- tioihin sekä hyvät koulutusmahdollisuudet mahdollistavat laadukkaan toiminnan. Koko kaupungin tilasto- ja tutkimustoiminnan koordinaattorina tietokeskuksen asiantuntemus on myös muiden virastojen ja laitosten voimavara.

Tietokeskus pyrkii kaupunki-ilmioiden syvälliseen ja monitahoiseen seurantaan ja ym- märtämiseen. Tähän pyritään paitsi tilasto- ja tutkimusosastojen tiiviillä vuorovaikutuk- sella, myös vahvistamalla yhteistyötä keskeisten kotimaisten ja kansainvälisten asiantunti- joiden kanssa. Tietokeskus toimii aktiivisesti sekä kansallisissa että kansainvälisissä hank- keissa pyrkien suuntaamaan niitä Helsingin kannalta tärkeisiin aiheisiin.

Kaupungin omaa tilasto- ja tutkimustoimintaa toteutetaan projekteina ja verkostoissa, joissa tietokeskuksella on toimintaa aktivoiva, koordinoiva ja kehittävä tehtävä. Tämä kos- kee niin aiheita ja tietoja, jotka palvelevat koko kaupunkia tai useita hallintokuntia yhtei- sesti, kuin teemoja, joissa tietokeskuksella omaa erityisosaamista.

Tietokeskuksen ohella muut kaupungin virastot tekevät itse tai hankkivat käyttöönsä tutkimustietoa, joka liittyy kunkin viraston omiin tarpeisiin ja kysymyksenasetteluihin. Tietokeskus tukee näitä asiantuntemuksellaan ja resurssiensa puitteissa. Tulevalla ohjel- makaudella tietokeskus parantaa myös muiden kuin itse ylläpitämiensä tietoa-aineistojen ja toteuttamiensa tilasto- ja tutkimushankkeiden näkyvyyttä kaupunkitasolla.

Tilasto- ja tutkimustoiminnan tavoitteissa onnistuminen vaatii moniammatillista osaa- mista. Sisältöasiantuntijuuden ohella tietotyössä tarvitaan yhä enemmän esimerkiksi tie- toteknistä ja tietojen käsittelyyn liittyvää erityisosaamista. Tiedon vaikuttavuuden paran- taminen vaatii tiivistä yhteistyötä tiedon hyödyntäjätahojen kanssa. Verkostoitumisella ja yhteistyöllä pyritään varmistamaan projekti- ja työryhmien riittävä osaamis pohja. Tämä edistää samalla uusien menetelmien ja taitojen omaksumista ja varmistaa sen, että toi- minta on ajanmukaista ja huomiota kiinnitetään oikeisiin asioihin.

Helsingin kaupungin palveluksessa olevilla tutkijoilla ja asiantuntijoilla tulee olla mah- dollisuudet keskinäiseen tutkijavaihtoon sekä määräaikaisten tutkijaryhmien kokoami- seen. Tietokeskus pyrkii edistämään tätä mm. kehittämällä toimintamalleja ulkopuolisten rahoittamiin hankkeisiin osallistumiselle sekä tarjoamalla muiden virastojen ja laitosten tutkijoille sekä opinnäytetöiden tekijöille rajoitetusti mahdollisuuksia määräaikaisiin tut- kijavierailuihin. Periaate on tällöin, että tietokeskus tarjoaa tilat ja tutkimusta tukevan työ- ympäristön, ja asianomainen virasto huolehtii palkkauksesta.

Tietokeskuksen toiminnassa otetaan huomioon käynnissä oleva kaupungin johtamis- järjestelmän uudistus sekä kansalliset toimintaympäristön muutokset. Valmisteilla oleva vuoden 2019 alusta tapahtuva itsehallintouudistus ja siihen liittyvä sote-uudistus tulevat toteutuessaan vaikuttamaan tilasto- ja tutkimustoiminnan työnjakoon kuntien, itsehallin- toalueiden, valtion ja muiden toimijoiden välillä. Tietokeskus varautuu näihin uudistuksiin sovittamalla toimintansa uudistusten esiin nostamia tarpeita vastaavaksi.

4. TOIMINNAN OSA-ALUEET JA TUOTTEET

4.1 Tiedon saannin turvaaminen ja yhteistyö tiedon tuottajien kanssa

Suomen tilasto- ja tutkimustoiminnan erityinen vahvuus on mahdollisuus hyödyntää rekisteritietoja. Sijaintitietoon yhdistettynä rekisteritiedot mahdollistavat kaupunkirakenteeseen pureutuvat ja kaupungin sisäistä kehitystä erittelevät analyysit. Kehittyvät tietojärjestelmät tarjoavat tähän jatkuvasti uusia mahdollisuuksia. Tietokeskus jatkaa ohjelmakaudella yhteistyötä eri rekisteriviranomaisten kanssa tavoitteena rekisteripohjaisten tietovarantojen entistä tehokkaampi ja monipuolisempi hyödyntäminen tilasto- ja tutkimustoiminnassa.

Rekisteritietoihin perustuvien aineistojen ohella tärkeitä ovat kysely- ja haastatteluaineistot. Näiden kohdalla haasteeksi on noussut paitsi kyselyaineistojen keräämiseen liittyvien kustannusten nousu, myös pienenevät vastaajamäärät. Tämä heikentää kysely- ja haastatteluaineistojen laatua ja käytettävyyttä aluetasolla. Tämä myös vähentää moniulotteisten luokitusten mahdollisuutta ja alentaa aineistoihin perustuvien analyysien ja johtopäätösten tasoa. Helsinkiä koskevan tietotuotannon näkökulmasta otoskokojen kasvattaminen kuntaa pienempien aluetarkastelujen tekemiseksi on tarpeen. Laajojen kysely- ja haastattelututkimusten kustannukset ovat kuitenkin korkeat ja kaupunkien mahdollisuudet osallistua toteuttamiseen ovat rajalliset.

Kaupungin omien tietolähteiden ohella Tilastokeskus on tietokeskuksen tärkein tietoaineistojen tuottaja ja Suomen virallinen tilasto keskeisin tilastojen ja tutkimusten tietolähde. Lisäksi tietokeskus hyödyntää laajasti mm. Terveystietokeskuksen, Kansaneläkelaitoksen, Työ- ja elinkeinoministeriön, Verohallinnon, Väestörekisterikeskuksen, Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Suomen ympäristökeskuksen tietoaineistoja. Tietokeskus jatkaa tiivistä yhteistyötä eri tiedontuottajatahojen kanssa tavoitteenaan turvata ja edistää tietovarantojen hyödyntämistä kaupunkikehittämisen tukena.

4.2 Perustietovarantojen ylläpito ja hyödyntäminen

Tietokeskus huolehtii kaupunkitilastojen tuotannossa ja tutkimustoiminnassa tarvittavien perustietovarantojen sekä näitä täydentävien muiden tietoaineistojen ylläpidosta. Ylläpito käsittää mm. aineistojen hankintaan liittyvien sopimusten hallinnan, aineistojen hankinnan, tiedon oikeellisuustarkistukset sekä tietojen yhdistelyt ja järjestämisen ja julkaisemisen niin, että käyttäjät löytävät tarpeellisen tiedon helposti sekä pystyvät siirtämään sen vaivattomasti ja luotettavasti omiin järjestelmiinsä. Tietokeskuksen tavoitteena onkin, että tiedon hyödyntäjät löytävät ja saavat tiedot käyttöönsä helposti ja muodossa, joka palvelee hyödyntäjien tarpeita.

Tietokeskuksen ylläpitämät perustietovarannot koostuvat erilaisista rekisteritiedoista (esim. väestörekisteri), pienaluetilastoista, näihin perustuvista paikkatietoaineistoista sekä erilaisista kysely- ja haastatteluaineistoista. Tietokeskuksen omia aineistoja täydentävät muiden tiedontuottajien ylläpitämät tietoaineistot, joita on hankittu tietokeskuksen

ja suurelta osin myös kaupungin muiden virastojen käyttöön. Monet tietoaaineistot ovat käyttörajoitusten alaisia esimerkiksi tietosuojaja- tai sopimusteknisistä syistä johtuen, mutta valtaosa voidaan riittävästi yleistämällä saattaa laajempaan käyttöön avoimena datana. Tietokeskuksessa ylläpidettävät perustietovarannot muodostavat säännöllisen tilastotuotannon ja tietopalvelun perustan sekä mahdollistavat nopeallakin aikataululla toteutettavat selvitykset erilaisista kaupunki-ilmiöistä.

Tietotekniikan ja tietojärjestelmien kehittyessä tietovarantojen ylläpito on muuttumassa. Valmiiksi muokattujen aineistojen sijaan tietoaaineistojen tuottajat tarjoavat pääsyyntiedon lähteille yhä useammin rajapintapalvelujen kautta. Tämä tarjoaa uudenlaisia mahdollisuuksia tietoaaineistojen hyödyntämiselle, mutta lisää samalla vaatimuksia hyvälle tiedonhallinnalle. Tiedon jalostajilta vaaditaan entistä syvällisempää tietosisältöihin ja tietojen käsittelyyn liittyvää osaamista ja esimerkiksi vastuut tietojen suojaamisesta ja vastuullisesta käytöstä lisääntyvät.

Tulevalla ohjelmakaudella tietokeskuksessa kiinnitetään huomiota tiedonhallinnan kehittämiseen. Tavoitteena on parantaa eri lähteistä peräisin olevien tietojen yhdisteltävyyttä ja ylläpitoa sekä kehittää tiedon jakeluun ja hyödyntämiseen liittyviä palveluja. Kehityskohteina ovat mm. tiedonsiirtomenetelmät, tallennus- ja ylläpito prosessien yhtenäistäminen, metatietojen ylläpito ja hyödyntäminen, julkaisujärjestelmät ja niihin liittyvä prosessienhallinta, käyttöoikeuksien hallinta ja tietoturva sekä tietoaaineistojen hakupalvelut. Myös tiedonhallintaan liittyvää dokumentaatiota kehitetään. Näissäkin yhteistyö tiedon tuottajien ja järjestelmätoimittajien kanssa on keskeistä.

Tietokeskuksen omassa tietotuotannossa korostuu kolme tiedollista näkökulmaa: tiedon ajallinen ulottuvuus, aluenäkökulma ja vertailtavuus. Säännöllisesti ylläpidettävien tietovarantojen tarkoituksena on mahdollistaa ajassa tapahtuvien muutosten kuvaaminen ja analysointi. Aluenäkökulma on tässä suhteessa keskeinen, sillä alue-eroihin, niiden luonteeseen ja kehitykseen liittyvää tietoa tarvitaan jatkuvasti. Laadukkaat ja ajantasaiset alue- ja paikkatiedot mahdollistavat edellä mainitut tarkastelut. Kartan avulla tapahtuva visualisointi helpottaa tiedon ymmärtämistä ja konkretisoi usein vaikeaselkoiseksi koettuja tilastoanalyyskejä ja tutkimustuloksia. Pitkien ja vertailukelpoisten aikasarja- ja aluetietojen ylläpito edellyttää yhdenmukaisia käsitejärjestelmiä, mittausten menetelmiä ja luokituksia. Toimintaympäristön muuttuessa myös näitä on uudistettava, mutta muutokset on tehtävä huolella ja yhdessä muiden keskeisten tieto-organisaatioiden ja yhteistyökumppanien kanssa.

Tietokeskuksen aluetilastot perustuvat Helsingin kaupungin tilastolliseen aluejakojärjestelmään. Aluetilastot mahdollistavat ajassa tapahtuvien muutosten seuraamisen useilta teema-alueilta silloinkin kun tapausten lukumäärä jää tarkkojen sijaintitarkastelujen kannalta liian pieniksi. Tilastollisen aluejakojärjestelmän rinnalla tietokeskuksessa hyödynnetään myös muihin aluejakoihin, kuten tilastoruutuihin ja postinumeroalueisiin, perustuvia tietoaaineistoja.

Helsingin kaupungin virastot ovat tiivistäneet tietoaaineistojen ylläpitoon ja hallintaan liittyvää yhteistyötään. Yhteisiä tavoitteita on kirjattu mm. Helsingin kaupunginhallituksen hyväksymään Helsingin kaupungin tietotekniikkaohjelmaan vuosille 2015–2017. Ohjelmakaudellatoteutettavien hankkeiden myötä Helsinki tulee lisäämään digitaalisen tiedon tarjontaa, saatavuutta ja ajantasaisuutta. Helsinki myös pyrki lisäämään kaupungin ja koko kaupunkiyhteisön toiminnan läpinäkyvyyttä, vuorovaikutusta asukkaiden ja yritysten kanssa mm. laajentamalla avoimen datan tarjontaa. Lisäksi Helsinki kehittää digitaalisia palveluja, joissa niissäkin kaupunkitiedolla on oma roolinsa. Näissä kaikissa tarvitaan eri lähteistä peräisin olevien tietojen yhdistelyä, tietoaaineistojen hyödyntämismahdollisuuksien edistämistä sekä kaupunkiyhteisiin tietotekniikkaratkaisuihin perustuvien palvelujen kehittämistä. Tietokeskus toimii aktiivisesti kaupunkiyhteisten ratkaisujen kehittämistyös-

sä sekä edistää avointen kaupunkitasoisten sekä kaupunkisen sisäistä kehitystä kuvaavien tietoaisteistojen tarjontaa eri yhteyksissä.

4.3 Tietojen käytettävyys ja julkaiseminen

Tietokeskus välittää kaupunkitietoa käyttäjille monin eri tavoin. Tietokeskuksen omille verkkosivuille on koottu kaikki tietokeskuksen keskeiset palvelut ja tuotteet. Muita keskeisiä julkaisukanavia ovat Helsingin kaupungin internet-sivut ja kaupungin sisäisessä käytössä oleva Helmi-sivusto sekä viime vuosina voimakkaasti kehittyneet verkkopalvelut, kuten avoimen datan HRI-palvelu (www.hri.fi), Kvartti-lehden verkkopalvelu (www.kvartti.fi), Helsingin seudun nopeiden indikaattoreiden verkkopalvelu (www.helsinginseudunsuunnat.fi) sekä nuorten hyvinvointikertomus (www.nuortenhyvinvointikertomus.fi). Monikanavaisen tietotarjonnan ja asiakaslähtöisen tiedottamisen keinoin pyritään parantamaan tiedon käytettävyttä ja vaikuttavuutta. Tiedonsaantia tehostetaan mm. lisäämällä tiedottamista sosiaalisen median ja muiden tiedotuskanavien kautta. Tarpeen mukaan järjestetään myös tiedotus-, esittely- ja koulutustilaisuuksia sekä seminaareja.

Tilasto- ja tutkimustulokset saatetaan käyttöön pääasiassa verkkojulkaisuina. Painettuna julkaisemista harkitaan aina tapauskohtaisesti. Kaikki julkaisut ovat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta ladattavissa tietokeskuksen internet-sivuilta. Tietokeskuksen julkaisusarjoja ovat Tilastoja-sarja, Tutkimuksia-sarja, Tutkimuskatsauksia-sarja, Kuutos-työryhmän julkaisusarja sekä uusi Työpapereita-sarja. Näitä täydentävät erikoistilastot ja -julkaisut. Lisäksi Tietokeskus julkaisee neljä kertaa vuodessa painettuna ilmestyvää Kvartti-lehteä ja sitä täydentävää Kvartti-verkkosivustoa sekä seudullisena yhteistyönä neljä kertaa vuodessa julkaistavaa Helsingin Seudun Suunnat -ajankohtaiskatsausta ja sitä täydentävää verkkosivustoa. Kvartti painottuu Helsinkiä käsitteleviin tutkimusartikkeleihin ja Helsingin Seudun Suunnat seudullisiin indikaattoritietoihin.

Tietokeskus jatkaa verkkojulkaisemisen kehittämistä. Verkkojulkaisuilla pyritään entistä ajantasaisempaan tiedon jakamiseen sekä sähköisten medioiden tarjoamien toiminnallisuuksien, kuten tilastokuvioiden taustalla olevien aineistojen lataamisen tai erilaisen vuorovaikutteisten toimintojen, monipuoliseen hyödyntämiseen. Verkkojulkaisuihin kootaan tietoja eri lähteistä, ja niissä julkaistaan erilaisia tietotuotteita, kuten artikkeleita, blogikirjoituksia, tiivistelmiä ja esitysgrafiikkakoosteita. Verkkojulkaisuja keittämällä halutaan mahdollistaa kaupunkitietojen hyödyntäminen myös mukana kulkevilla päätelaitteilla ajasta ja paikasta riippumatta. Omien verkkojulkaisujen lisäksi tietokeskus pyrkii lisäämään tuottamiensa tietojen ja tietosisältöjen tarjontaa myös muiden kehittämässä verkkopalveluissa.

Valmiiden tietotuotteiden ja julkaisujen lisäksi tietokeskus kehittää palveluja, jotka mahdollistavat tietovarantojen ja niistä laadittujen jalosteiden itsepalvelukäytön. Tällaisia ovat esimerkiksi HRI-palvelu, jonka kautta käyttäjät voivat hakea käyttöönsä pääkaupunkiseudun kaupunkien avaamaa avointa dataa sekä Aluesarjat-tilastotietokanta, johon on koottu laaja joukko Helsinkiä, pääkaupunkiseutua ja laajempaa Helsingin seutua koskevaa tilastotietoa monipuolisesti käyttäjien hyödynnettäväksi.

Tietokeskuksen julkaisujen pääkielenä on suomi, mutta tietoja julkaistaan myös muilla kielillä, erityisesti ruotsiksi ja englanniksi. Kieliversioiden avulla tietokeskus pyrkii lisäämään kaupungin kansainvälistä kiinnostavuutta ja verkottumaan tärkeiden kansainvälisten tutkimus- ja tilastoasiantuntijoiden ja organisaatioiden kanssa. Julkaisujen ja verkkopalvelujen kielivalinnat päätetään tapauskohtaisesti ja vuosittaisten toimintasuunnitelmien yhteydessä.

4.4 Tieto- ja asiantuntijapalvelut

Ammattitaitoinen tietopalvelu korostuu tilanteessa, jossa tietoa julkaistaan yhä enemmän digitaalisessa muodossa ja tiedot hajautuvat verkossa. Tietokeskus kokoaa yhteen kaupungin julkaisut ja avoimet tietoaaineistot sekä ylläpitää erilaisia tiedon hyödyntämistä helpottavia sähköisiä palveluja. Lisäksi tietokeskus opastaa ja kouluttaa asiakkaita itseenäiseen tiedonhakuun.

Tietokeskuksen asiantuntijat toteuttavat erilaisia tietopalvelutehtäviä. Tietokeskuksessa tuotetaan mm. selvityksiä, tilastokoosteita ja kuviopaketteja hallinnon tarpeisiin. Myös asiantuntijaesitysten ja -lentojen kysyntä on ollut kasvussa. Tietokeskuksessa on tiivistetty yhteistyötä virastojen johdon kanssa ja tätä yhteistyötä jatketaan tulevalla ohjelmakaudella, samoin kaupungin johtajiston kanssa järjestettyä yhteistä seminaariperinnettä.

Tietokeskuksella on keskeinen rooli kaupunkiyhteisten tietoaaineistojen ylläpidossa ja käyttöön saattamisessa. Itse ylläpitämiensä tietoaaineistojen ja -palvelujen ohella tietokeskus tarjoaa muille virastoille asiantuntija-apua tietoaaineistojen avaamiseen ja hyödyntämiseen. Kaikille avoimet aineistot tarjotaan kaikkien käyttöön HRI-palvelun kautta. HRI-palvelu myös välittää käyttäjien toiveet tiedon ylläpitäjätahoille sekä viestii tietojen käytömahdollisuuksista. Lisäksi tietokeskus tarjoaa kaupungin työntekijöille pääsyn erilaisiin muiden ylläpitämiin ja usein maksullisiin tietokantoihin ja -palveluihin.

Tulevalla ohjelmakaudella kiinnitetään erityistä huomiota tietoaaineistojen löydettävyyteen ja käyttöön saamiseen. Avoimen datan HRI-palvelun rinnalle kehitetään vastaava hakupalvelu käyttörajoitusten alaisille tietoaaineistoille. Tietokeskuksella on myös keskeinen rooli kaupunkiyhteisen tutkimushankerekisterin valmistelussa.

4.5 Asiantuntijaverkostot ja yhteistyö

Säännöllinen yhteistyö tiedon tuottajien, tietojärjestelmäasiantuntijoiden, tutkimusyhteisön ja tiedon hyödyntäjien kanssa on olennainen osa tietokeskuksen toimintaa. Verkostot ovat luonteeltaan tieteellisiä, ammatin ja osaamisen kehittämiseen painottuvia sekä kaupungin päätöksentekoa, johtamista ja palvelujen kehittämistä tukevia ryhmiä. Yhteistyöverkostojen avulla avataan uusia näkökulmia tiedon tuottamiseen ja vahvistetaan myös omaa osaamista.

Tilasto- ja tutkimustoiminnan kannalta on tärkeää, että tietokeskuksen asiantuntijat verkostoituvat myös kaupunkiorganisaation ulkopuolelle. Suorat kontaktit yliopistojen ja korkeakoulujen laitoksiin ja siellä työskenteleviin tutkijoihin ovat tärkeitä, samoin yhteydet valtionhallinnon ministeriöihin ja keskusvirastoihin. Yhteistyö laventaa käytettävissä olevaa osaamis pohjaa. Tutkijoiden verkostoitumista tuetaan ja yhteistyömuotoja tiedeyhteisön ja tutkimuslaitosten kanssa kehitetään. Yhteistyötä tehdään esimerkiksi Kaupunkitutkimus ja metropolipolitiikka -ohjelman (ns. Katumetro-ohjelma) puitteissa.

Pääkaupunkiseudun kaupungit ovat tehneet jo pitkään yhteistyötä tilastojen, tutkimusten, tietokantojen ja rekistereiden kehittämiseksi. Nykyisin seutuyhteistyössä ovat mukana kaikki Helsingin seudun 14 kuntaa sekä Helsingin seudun ympäristöpalvelut -kuntayhtymä (HSY), Helsingin seudun liikenne -kuntayhtymä (HSL) ja Uudenmaan liitto. Yhteiset tuotteet ja palvelut ovat sopimus pohjaisia ja niiden tuotantovastuu on usein Helsingin kaupungin tietokeskuksella. Tietoyhteistyön tiivistymisen myötä yhä useampia tuotteita ja palveluita kehitetään seudullisiksi. Tätä yhteistyötä jatketaan tulevalla ohjelmakaudella.

Seudullista tietoyhteistyötä ohjaavat ja koordinoivat kaupunginjohtajat seudun tietoasiantuntijoista koostuvan seututietoryhmän valmistelun pohjalta. Seututietoryhmän pu-

heenjohtajuus ja valmisteluvastuu on tietokeskuksessa. Seututietoryhmän toimintaa täydentävät pääkaupunkiseudun yhteinen HRI-palvelu, jossa pääkaupunkiseudun kuntien lisäksi ovat mukana Forum Virium Helsinki ja SITRA sekä Helsingin seudun suunnat, jossa kumppaneina ovat Helsingin, Espoon, Vantaan, Uudenmaan liiton, HSY:n lisäksi Uudenmaan Ely-keskus ja Helsingin seudun kauppakamari. Lisäksi tietokeskus toimii aktiivisesti kaupunkitilaston ja -tutkimuksen kansallisissa ja kansainvälisissä yhteistyöverkostoissa tavoitteena parantaa kaupunkitiedon saatavuutta, käytettävyyttä ja laatua. Tärkeitä yhteistyömuotoja tulevalla ohjelmakaudella ovat esimerkiksi sosiaali- ja terveystietopalveluihin sekä varhaiskasvatuspalveluihin liittyvät vertailut (ns. Kuutos-vertailut), 6Aika-hankkeen toteuttaminen ja kuntatilastoinnin kehittämisohjelma.

Tietokeskuksen kansainvälisellä toiminnalla on kolme päätavoitetta: vertailutiedon hankkiminen kaupunkikehityksen seurantaan ja kehittämistä varten, tiedollisen tuen antaminen kaupungin kansainväliselle toiminnalle sekä kaupunkitilaston ja -tutkimuksen korkean laadun varmistaminen osallistumalla tieteellisten järjestöjen ja verkostojen toimintaan. Tietokeskus jatkaa tulevalla ohjelmakaudella tilasto- ja tutkimusyhteistyötä muiden Pohjoismaiden kaupunkien sekä Pietarin ja Tallinnan kanssa. Tilasto- ja tutkimusyhteistyötä jatketaan myös Eurostatin puitteissa toteutettavissa kehittämishankkeissa sekä mm. Global City Indicators-tilastopalvelun ja kansainvälistä kaupunkitilaston ISO 37120 standardin kehittämishankkeissa. Lisäksi tietokeskus osallistuu aktiivisesti kansainvälisen tilastoinstituutin (ISI) ja IAOS:n alaisen kaupunkitilastokomitean SCORUS:n toimintaan. Tietokeskus pyrkii osallistumaan kansainvälisiin hankkeisiin, jotka tukevat Helsingin ja tietokeskuksen tavoitteita.

5. TILASTO- JA TUTKIMUSTOIMINNAN TEMAATTISET PAINOPISTEALUEET

5.1 Väestö ja maahanmuutto

5.1.1 Väestöä koskevat tilastot, ennusteet ja tutkimukset

Helsingin väkiluku on kasvanut voimakkaasti viimeisten kymmenen vuoden aikana ja kasvun odotetaan jatkuvan myös tulevaisuudessa. Viime vuosien merkittävimpiä väestöllisiä ilmiöitä ovat olleet ulkomaalaistaustaisen väestön kasvu ja vuoden 2015 kesällä alkanut voimakas turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyminen, lapsiperheiden määrän kasvu sekä väestön ikääntyminen.

Tietokeskuksen laatimat väestöennusteet muodostavat perustan talouden ja toiminnan suunnittelulle, palveluiden mitoitukselle ja kaupunkisuunnitteluun. Monipuolista väestötietoa tarvitaan myös esimerkiksi hyvinvointi-ilmiöiden ja asumisolojen tutkimuksessa. Tulevalla ohjelmakaudella väestöä koskeva tilasto- ja tutkimustoiminta jakaantuu kolmeen painopistealueeseen.

Väestötilastot

Väestötilastot kuvaavat monipuolisesti Helsingin väestörakenteen kehitystä. Vakiintuneiden tilastojen ja muiden tietotuotteiden ohella erityistä huomiota kiinnitetään ulkomaalaistaustaiseen väestöön ja maahanmuuttajien toiseen sukupolveen.

Väestöennusteet

Tietokeskus laatii vuosittain Helsingin ja Helsingin seudun väestöennusteen vaihtoehtoisina projektioina. Alueittainen väestöennuste laaditaan koko väestölle ikäryhmittäin sekä ruotsinkieliselle väestölle. Seudullinen ulkomaalaistaustaisen väestön ennuste laaditaan kolmen vuoden välein. Lisäksi uusille rakentamiskohteille, eli ns. projektialueille, tehdään palvelujen mitoitusta varten koko rakentamisen ajan kattavia ennusteita. Väestöennusteisiin liittyy erilaisia kehittämishankkeita, joiden tarkoituksena on ennusteiden laadun ja tarkkuuden kehittäminen. Ohjelmakaudella huomiota kiinnitetään esimerkiksi alueittaisen ennusteen menetelmään. Lisäksi ulkomaalaistaustaisen väestön ennustamisessa varaudutaan nykyistä tiiviimpään kehityksen seurantaan.

Väestötutkimukset

Väestötutkimuksessa otetaan käyttöön uusia aineistoja, joita hyödynnetään muun muassa väestön terveyden ja hyvinvoinnin seurannassa. Lisäksi huomiota kiinnitetään muuttoliiketutkimukseen, jossa rakenteellisen kuvauksen ohella arvioidaan myös mm. muuttajien menestymistä työmarkkinoilla sekä heidän asumisuriensa kehitystä.

Julkaisujen ja tietokantataulukoiden lisäksi tuotetaan erikoisaineistoja, joiden käyttöä pyritään parannetaan yhdessä muiden hallintokuntien kanssa.

5.1.2 Maahanmuutto

Vuoden 2014 alussa Helsingin väestöstä 13,1 prosenttia oli syntynyt ulkomailla. Suunta on ollut kasvava. Maahanmuuttajien määrän ja suhteellisen osuuden kasvua lähitulevaisuudessa voimistavat vuoden 2015 aikana Suomeen tulleet turvapaikanhakijat sekä Euroopan unionin päätökset Etelä-Eurooppaan tulleiden turvapaikanhakijoiden sijoittamisesta EU:n jäsenmaihiin. Myös niin sanottu maahanmuuton toinen sukupolvi kasvaa nopeasti.

Maahanmuutto seurausilmiöineen on olennainen osa Helsingin ja koko pääkaupunkiseudun kehitystä, joka tarjoaa Helsingille ja sen lähiympäristölle paljon mahdollisuuksia, mutta sisältää myös suuria, esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutumiseen, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumiseen sekä väestöryhmien välisiin suhteisiin liittyviä, haasteita. Myönteistä kehitystä voidaan edesauttaa oikein kohdennetulla ja tehokkaasti toteutetulla kotouttamispolitiikalla, jonka yksi tärkeä edellytys on luotettava ja riittävän yksityiskohtainen tieto nykytilanteesta ja odotettavissa olevasta kehityksestä sekä kotoutumista edistävästä ja sitä estävistä tekijöistä. Maahanmuuttoon liittyvillä hankkeilla edistetään näiden tiedollisten edellytysten toteutumista. Maahanmuuttoon liittyvät hankkeet sijoittuvat kolmelle painopistealueelle.

Kotouttaminen ja kotoutuminen pääkaupunkiseudulla

Merkittävä osa Suomeen tulevista maahanmuuttajista asettuu joko välittömästi tai jonkin ajan kuluttua Helsinkiin ja muualle pääkaupunkiseudulle. Tänne syntyvät myös suurimmat uudet etniset ja kulttuuriset vähemmistöt. Näin ollen myös kotoutumisen haasteet ja mahdollisuudet keskittyvät tälle alueelle, erityisesti Helsinkiin. Näiden kysymysten ajankohtaisuutta korostaa vuonna 2015 alkanut turvapaikanhakijoiden määrän voimakas kasvu. Ohjelmakaudella toteutettavat tutkimus- ja selvityshankkeet tuottavat kokonaiskuvan maahanmuuttajien kotoutumisesta elämän eri osa-alueilla, analysoivat pääkaupunkiseudun kotouttamispolitiikkoja ja niiden tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta sekä vertaavat Helsingin toimenpiteitä ja menestymistä kotouttamisessa muihin Euroopan kaupunkiin.

Maahanmuuttajat ja Helsingin työmarkkinat

Suomeen muuttaneiden henkilöiden osallistuminen työelämään on tärkeää sekä heidän itsensä että suomalaisen yhteiskunnan ja heidän asuinpaikkakuntansa kannalta. Palkkatyön tai yrittäjyyden kautta he antavat oman panoksensa innovaatioiden, tuotteiden ja palveluiden tuottamiseen sekä ylläpitävät julkista ja yksityistä taloutta veronmaksajina ja kuluttajina. Perustiedot maahanmuuttajien työllisyydestä Suomessa ovat jo olemassa, mutta tarkempi tieto työllistymistä edistävästä ja estävistä tekijöistä puuttuu yhä monilta osin. Ohjelmakaudella toteutettavat hankkeet tuottavat tietoa pääkaupunkiseudun työmarkkinoiden rakenteesta ja kehityksestä maahanmuuttajien näkökulmasta katsottuna, analysoivat koulutuksen, kielitaidon ja työllistymisen kytkentöjä sekä niiden vaikutuksia maahanmuuttajien rekrytointiin ja selvittävät maahanmuuttajien työllistymiseen liittyviä kannustinongelmia.

Maahanmuuton toinen sukupolvi

Lapsia, joiden molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla, kutsutaan maahanmuuton toiseksi sukupolveksi. Niitä, joilla vain toinen vanhemmista on syntynyt ulkomailla, kutsutaan puolestaan joko 2,5 sukupolveksi tai kansainvälisten parisuhteiden lapsiksi. Suomessa syntyneiden mutta edellä mainituilla tavoilla maahanmuuttajataustaisten henkilöiden lukumäärä kasvaa Suomessa nopeasti. Heidän pitäisi olla taustoistaan riippumatta täysin yhdenvertaisia ja tasa-arvoisia ikätovereittensa kanssa, mutta kansainvälisen tiedon ja kokemuksen perusteella monet heistä eivät kuitenkaan löydä helposti paikkaansa yh-

teiskunnassa. Tällä painopistealueella tuotetaan tietoa maahanmuuttajataustaisten Suomessa syntyneiden kiinnittymisestä suomalaiseseen yhteiskuntaan ja menestymisestä elämässä ja tarkastellaan toiseen ja 2,5-sukupolveen kuuluvien elämää erilaisten toiveiden ja odotusten ristipaineessa.

5.2 Hyvinvointi ja terveys

Väestön hyvinvointierojen seuranta on osa kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lakisääteistä kokonaisuutta. Suomeen on viime vuosina syntynyt hyvinvoinnin seurannan ja raportoinnin kokonaisuus, joka koostuu laajasta joukosta lainsäädännöllisiä velvoitteita. Helsingissä virastot toimivat ohjelmatason raportoinnin vastuutahoina. Tietokeskus toimii näissä hankkeissa seurantatiedon tuottajana sekä tietotuotannon, tutkimuksen ja tiedonhallinnan asiantuntijana ja yhteistyökumppanina. Lisäksi tietokeskus vastaa yhteistyössä kaupunginkanslian kanssa kaupunginvaltuustolle tuotettavista seurantaraporteista.

Hyvinvoinnin kokonaiskuva on tällä hetkellä monilta osin kaksijakoinen. Helsingiläisten terveydentila on valtakunnallisten mittauksen mukaan parempi kuin koko maassa keskimäärin. Myös helsinkiläisten oma kokemus elämänlaadustaan ja terveydentilastaan on muuta Suomea parempi. Hyvästä yleisilanteesta huolimatta kaupungissa on useita alueita, joissa esimerkiksi sairastavuus- ja työkyvyttömyysindeksit ylittävät koko maan tason. Helsingiläisten elinajanodote on kasvanut vajaan kahden vuosikymmenen aikana, mutta se on edelleen hieman alempi kuin maassa keskimäärin. Elinajanodotteessa on myös selkeitä sukupuolten välisiä ja alueellisia eroja.

Helsingiläisten yleinen tulotaso on muun maan tulotasoa korkeampi, mutta väestöryhmien välillä on havaittavissa eroja. Helsingiläisistä lapsista asuu koko maata suurempi osuus pienituloisissa perheissä ja joka neljäs lapsi asuu yksinhuoltajaperheessä. Kaikista helsinkiläisistä asuntokunnista puolet on yksinasuvia. Kaupungissa on noin 3 500 yksinelävää asunnotonta, joista useampi kuin joka kolmas oli pitkäaikaisesti asunnoton. Myös työttömien ja erityisesti pitkäaikaistyöttömien määrä on kasvanut Helsingissä voimakkaasti.

Hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät tilasto- ja tutkimushankkeet hankkeet sijoittuvat kolmelle painopistealueelle.

Väestöryhmien hyvinvoinnin tila, kehitys ja muutos

Työ, koulutus, sosiaaliset suhteet, asuminen, palvelut ja tulonsiirrot luovat mahdollisuuksia ihmisarvoiselle elämälle. Myös koettu turvallisuus on osa hyvinvointia. Tietokeskus tuottaa erilaista helsinkiläisten hyvinvoinnin tilaa ja kehitystä kuvaavaa tilasto- ja tutkimustietoa. Tulevalla kaudella näiden erillisten tietotuotteiden pohjalta luodaan aiempaa enemmän myös erilaisia väestöryhmäkohtaisia synteesejä. Ihmisten hyvinvointia voidaan mitata objektiivisilla ja subjektiivisilla mittareilla, laadullisella ja määrällisellä tilasto- ja tutkimustoiminnalla. Tilastotiedon rinnalla tuodaan entistä enemmän näkyväksi myös helsinkiläisten kokemuksia elämästään.

Hyvinvointipalvelut ja käyttäjätyytyväisyys

Hyvin toimiva palvelujärjestelmä on kuntalaisten perusoikeus. Sen avulla voidaan myös vaikuttaa sosioekonomisiin hyvinvointi- ja terveyseroihin. Sujuvien palvelujen kehittäminen edellyttää laadukasta tietoa palvelujärjestelmästä ja sen käyttäjistä. Tietokeskus tuottaa tietoa helsinkiläisten palvelujen käytöstä ja palvelujen käyttäjätyytyväisyydestä sekä tarkastellaan palvelujärjestelmää ja kustannuksia.

Hyvinvoinnin resurssit

Koulutus, työmarkkinat ja tulot muodostavat kehyksen, jossa yksilön ja yhteiskunnan hyvinvoinnin resurssit luodaan. Koulutustaso, työllisyys ja tulotaso ovat väestön hyvinvoinnin perusindikaattoreita, joita seurataan tilastomenetelmin. Väestön koulutustaso nousee suhteessa väestön sosiaalisen ja terveydellisen hyvinvoinnin sekä työllisyyden kanssa. Ohjelmakaudella tuotetaan tietoa siitä, miten työelämän muutokset tulevat vaikuttamaan väestön hyvinvointiin ja jakautuuko helsinkiläisten hyvinvointi yhä enemmän työllisiin, työttömiin ja tilapäisissä tai epätyypillisissä työsuhteissa oleviin. Helsinkiläisten tuloerojen tarkastelu väestöryhmittäin tuo näkyväksi sosioekonomisia eroja ja yhtäläisyyksiä sekä köyhyys- ja syrjäytymisriskejä.

5.3 Talous ja kilpailukyky

Helsingin seudun rooli Suomen kansantaloudessa on keskeinen. Alue tuottaa yli kolmannesksen maan bruttokansantuotteesta. Seudun elinkeinorakenteessa palveluelinkeinojen osuus on suuri, ja palveluelinkeinojen kehittymiseen liittyy erilaisia mahdollisuuksia. Seutu on myös innovaatiotoiminnan johtava alue Suomessa. Korkean arvonlisän työpaikat luovat myös pohjaa korkealle elintasolle. Kaupungin elinkeinopolitiikka pyrkii osaltaan takaamaan sen, että edellytykset yritystoiminnalle ovat suotuisat ja että paikallinen osaa-mispotentiaali myös johtaa menestyvään yritystoimintaan.

Yritysten arvoketjut kansainvälistyvät mm. digitalisaation seurauksena. Ilmiö tunnetaan nimellä ”toinen irtikytkentä” (second unbundling). Menestyminen kilpailussa tuotteiden arvoketjujen arvokkaimmista osista muodostuu yhdeksi keskeiseksi elintasoja määrittäväksi tekijäksi. Suomalaisen yhteiskunnan perinteiset vahvuudet, mm. hyvä koulutustaso sekä toimiva, turvallinen ja puhdas elinympäristö ovat hyviä lähtökohtia, mutta eivät välttämättä riittävä tae menestykselle. Uudet teknologiat muovaavat yritystoimintaa. Tutkimustoiminnan laatu, kyky kaupallistaa innovaatiota ja riittävät yritystoiminnan rahoitusmahdollisuudet ovat myös erittäin tärkeitä tekijöitä. Rohkeita päänavauksia ja uusia toimintamalleja, kuten SLUSH – kasvuyritystapahtuma, kaivataan. Julkisen sektorin omat toimintatavat ja hankinnat voivat niin ikään osaltaan edistää uutta ja innovatiivista yritystoimintaa.

Pohjoismaainen hyvinvointivaltio perustuu korkeaan työllisyysasteeseen. Pitkään jatkunut taantuma on kuitenkin nostanut työttömyyden korkealle tasolle. Pitkäaikaistyöttömien määrä on kasvanut huolestuttavasti ja myös voimakkaasti kasvaneen turvapaikanhakijoiden joukon työmarkkinaintegraation näkymät herättävä kysymyksiä. Akateeminen koulutukseen enää suojaa työttömyydeltä entiseen tapaan. Samalla myös työllisten joukossa on havaittavissa tietynlaista koulutuksen inflaatiota; esimerkiksi korkeakoulun suorittaneista aiempaa selvästi suurempi osa päätyy alemmiksi toimihenkilöiksi.

Helsinki on valtionosuusjärjestelmässä yksi järjestelmän harvoista, ja taloudelliselta painoarvoltaan merkittävien, nettomaksaja. Ohjelmakaudella tätä järjestelmää tullaan uudistamaan koska kuntien tehtäväkenttä on tekeillä olevan itsehallintouudistuksen myötä muuttumassa merkittävästi. Uudistuksen yksityiskohdat ovat tätä kirjoitettaessa vielä hämärän peitossa, mutta selvää on, että tutkimuskaudella on edessä mittava selvitystyö uudistusten kuntataloudellisista vaikutuksista.

Talouden ja kilpailukyvyn tema-alueen hankkeet sijoittuvat kolmelle painopistealueelle.

Kilpailukyky ja yritystoiminta

Kaupungin elinkeinopolitiikan perustaksi tarvitaan sekä pitkäaikaista elinkeinorakenteen kehityksen seurantaan että rajatumpia selvityksiä esimerkiksi talouden uusien kasvualojen tunnistamiseksi. Samalla tarvitaan ennakoivaa tietoa uusien teknologioiden vaikutuksista yritystoimintaan ja työllisyyteen. Yritysrakenteiden muuttuessa ja tuotantoketjujen kansainvälistyessä on myös syytä arvioida Helsingin asemaa yritysten kansainvälisissä arvoketjuissa. Innovaatiotoiminnan seuranta jatketaan. Innovaatiojärjestelmän toimintaa ja elinkeinopoliittisten toimenpiteiden vaikuttavuutta selvitetään erillisillä tutkimuksilla tai laajemman innovaatiotoiminnan arviointihankkeen avulla. Lisäksi kehitetään investointien aluetaloudellisten vaikutusten arviointia.

Työmarkkinat ja koulutus

Yritystoiminnan rakennemuutosten ja kansainvälistymisen sekä teknologisten murrosten vuoksi työmarkkinat ovat alati muutoksessa. Ammattirakenteet muuttuvat. Tämän vuoksi on tärkeä seurata työmarkkinoiden kysyntä- ja tarjontatekijöitä. Myös työttömyys ja sen rakenne ovat tärkeitä seurantakohteita. Lisäksi työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointiin panostetaan. Ammattirakenteiden muutokset ovat myös merkittävä koulutuksellinen haaste ja siksi koulutustarpeiden ennakointityötä jatketaan ja kehitetään koulutusurien seuranta. Lisäksi pyritään tuottamaan tarkempaa tietoa Helsingin ja Tallinnan välisestä työvoiman liikkuvuudesta yhteistyössä muiden hallintokuntien ja yliopistojen kanssa.

Kuntatalouden perusta

Kuntien talouden perusta tulee muuttumaan merkittävästi mm. SOTE-uudistuksen myötä. Tulevan uudistuksen tarkat yksityiskohdat eivät ole vielä tiedossa. Ohjelmakaudella varaudutaan tuottamaan selvityksiä hallintorakenteiden uudistusten vaikutuksista kunnan tulo- ja menovirtoihin sekä kuntien talouden tunnuslukuihin ja jatketaan kuntatalouden tulo- ja menovirtojen sekä kuntien talouden tunnuslukujen vuosittaista analyysia mm. tekemällä analyysit suurimpien kaupunkien talousarviokehyksistä, talousarvioista ja tilinpäätöksistä sekä analysoimalla vuosittain suurimpien kaupungin toteuttamia talouden ohjauksen toimenpiteitä. Kunnan tulonmuodostusta ja veropohjan kehitystä seurataan mm. väestö- ja yritysrakenteen kehityksen kautta.

5.4 Asuminen, kaupunkirakenne ja ympäristö

Kaupungistumiskehitys jatkuu Suomessa voimakkaana. Kehityksen taustalla on elinkeinorakenteen muutos ja niin sanotut kasautumisedut. Kaupunkimaiset elinkeinot yleistyvät. Työmahdollisuuksien ohella kaupungit tarjoavat asukkailleen runsaat kulutusmahdollisuudet. Toisaalta kaupungistuminen voi samanaikaisesti aiheuttaa myös negatiivisia ilmiöitä kuten ruuhkautumista ja sosiaalisten ongelmien keskittymistä.

Helsinki on kasvanut viime vuosina nopeasti mm. ulkomaalaisväestön kasvun ja lapsiperheiden kaupunkiin jäämisen vaikutuksesta. Tämän kehityksen odotetaan jatkuvan. Asuntorakentamisen tarve pysyy korkealla tasolla. Asuntotarjonnan riittävyys on keskeistä myös työmarkkinoiden toimivuudelle. Oman haasteensa kaupungin kasvulle luo Helsingin kantakaupungin maantieteelliseen sijainti meren ympäröimällä niemellä, jolla lisärakentamismahdollisuudet ovat rajalliset. Kaupunkirakenteen tiivistämisen onkin yksi ratkaisu rakennuskelpoisen maan aiheuttamaan ongelmaan.

Kaupungistumisen myötä sekä rakentamisen että virkistyskäytön paine kohdistuu voimakkaana rakentamattomille luontoalueille. Kaupunkiluonnon hyvinvointivaikutukset ovat merkittäviä. Teema-alueen hankkeet sijoittuvat neljälle painopistealueelle.

Asuntomarkkinoiden ja rakentamisen seuranta

Asuntojen hinnat ja vuokrat ovat Helsingissä korkealla tasolla valtakunnallisesti verrattuna. Tilastotuotannossa asuntuotantoa ja rakentamista sekä asuntojen hintoja ja vuokria koskevien tilastojen laatimista jatketaan ja rakennusten käyttötarkoituksen muutoksia koskevaa tilastointia kehitetään.

Asuinalueiden sekä asumistyytyväisyyden ja asumisen arvostusten seuranta

Helsingin asuntopolitiikka on pitkään tähdännyt asuinalueiden tasapainoiseen kehittämiseen. Myös tutkimustoiminnassa asuinalueiden kehityksen ja niiden välisten erojen seuranta on ollut keskeisessä roolissa. Asuinalueiden sosioekonomisen rakenteen seuranta jatketaan ja tutkimusmetodiikkaa kehitetään edelleen. Lisäksi kyselytutkimusten avulla tutkitaan asumistyytyväisyyttä ja asumiseen liittyviä arvostuksia. Ohjelmakaudella selvitetään mahdollisuus laajempaan tutkimushankekokonaisuuteen, jossa arvioitaisiin lähiökehittämisen vaikutuksia valitulla tutkimusalueella. Ohjelmakaudella varaudutaan myös asuntopoliittisia tukijärjestelmiä kartoittavan selvityksen tekemiseen yhteistyössä kaupunginkanslian talous- ja suunnitteluosaston kanssa.

Kaupunkirakenteen kehityksen seuranta

Helsinki on kansainvälisesti verrattuna harvaan asuttu kaupunki ja rakentamismahdollisuudet tulevaisuudessa liittyvät usein vanhojen asuinalueiden täydennysrakentamiseen. Siksi sekä täydennysrakentamisen vaikutuksia asuntomarkkinoilla että kansalaisten täydennysrakentamiseen liittyviä näkemyksiä selvitetään laajemmin.

Kaupunkiympäristö ja kaupunkilaisten luontosuhde

Kaupungin kasvaessa ja tiivistyessä kaupunkiympäristön (kaupunkiluonnon) seurannan ja sen tuottamien palvelusten arvioinnin tarve korostuu. Suunnittelun tueksi tarvitaan tietoa mm. kaupunkilaisten arvostuksista. Tätä tarkoitusta varten varaudutaan mm. helsinkiläisten ympäristöasenteita kartoittavan tutkimuksen toteuttamiseen. Lisäksi kaupunkiluonnon erityispiirteistä tuotetaan tutkimustietoa.

5.5 Kaupunkikulttuuri ja kaupunkilaisten osallisuus

Teema-alue jakautuu kahteen, toistensa kanssa limittyvään, osaan. Ensimmäinen niistä keskittyy kaupunkikulttuuriin, toinen demokratiaan, osallisuuteen ja hallintoon.

5.5.1 Kaupunkikulttuuri

Helsingillä on pitkät perinteet kulttuurin kentällä ja kaupunki on selvä veturi Suomessa niin perinteisen kulttuuritarjonnan, elävän kaupunkikulttuurin kuin kentällä työskentelevien yritysten ja ihmisten näkökulmasta. Viimeisen vuosikymmenen aikana Helsingin ”brändi” onkin aina vain enemmän keskittynyt kulttuurin – laajasti ymmärrettynä – ja urbaanien erityispiirteiden ympärille. Kansainvälisiä esimerkkejä seuraten voidaan todeta,

että elävä ja suvaitseva kaupunkikulttuuri on aina vain merkittävämpi kaupungin kilpailukykyyn vaikuttava tekijä niin sisäisesti kuin ulkoisesti.

Tietokeskuksen kulttuurin ympärillä tapahtuvalle tutkimustoiminnalle keskeistä on kulttuurin käsitteen laaja-alainen ymmärrys. Kulttuurin eri ulottuvuudet pitää tunnistaa; perinteinen kulttuuritarjonta on tärkeä osa kulttuurin kokonaisuutta, mutta kulttuurin kentälle voidaan liittää muitakin kaupunkielämään liittyviä ilmiöitä kuten kaupunkitilaa hyödyntävien elämäntyylien kehittyminen, ruoka- ja ravintolakulttuurin nopea kehitys ja elävän kaupunkiympäristön alueellinen laajeneminen.

Samalla tavalla kuin tarve kaupunkiympäristön toisen ulottuvuuden, kaupunkiluonnon, tuottamien palveluiden arvioinnille korostuu kaupungin kasvaessa, myös urbaanin rakennetun ympäristön merkitysten pohtiminen on aina vain tärkeämpää. Uraanin ympäristön sekä urbaanien toimintojen kehittämällä on selvästi vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin, ja tästä näkökulmasta urbaanin ilmenemismuotojen ja toisaalta palvelujen saavutettavuuden tutkimuksellisenkin tarkastelu tulee olemaan tulevilla ohjelmakaudella esillä.

Kaupunkikulttuurin vaikutukset kaupungin elinvoimaan ja kiinnostavuuteen ovat huomattavia, joskin jossain määrin hankalasti mitattavia. Yhtäältä kaupunkikulttuuria ei ole aina mielekästä erottaa kaupunkielämästä – kaupungissa syntyvä ja elävä toiminta on kaupunkikulttuuria. Toisaalta kulttuurisektori toimii osaltaan matalan kynnyksen innovaattorina ja hautomona, ja sen vaikutukset leviävät koko talouteen, joten myös yksittäistapausten tarkastelu on näin perusteltua.

Kaupunkikulttuuriin liittyvä tutkimustoiminta keskittyy Tietokeskuksessa kahteen painopistealueeseen. Rajallisista resursseista johtuen tietokeskus ei voi itse toteuttaa kaikkia hankkeita vaan pyrkii aktiivisesti osallistumaan muiden tahojen toteuttamiin hankkeisiin.

Elämäntavat, kuluttaminen ja vapaa-aika

Ohjelmakaudella toteutetaan kysytutkimuksiin perustuvia hankkeita, joilla kartoitetaan kansalaisten kuluttamiseen, kulttuuriin ja vapaa-aikaan sekä asuinympäristöön ja asumiseen liittyviä näkemyksiä ja arvostuksia.

Matkailu ja tapahtumat

Tietokeskus toimii aktiivisesti kaupunginkanslian apuna matkailututkimusten suunnittelussa ja toteuttamisessa. Tällä hetkellä keskeisiä hankkeita ovat Helsingin tunnettuuden tutkimus sekä kesällä 2015 alkanut brändityö. Kulttuurihankkeiden taloudellisten vaikutusten arvioinnissa tietokeskus tukee aktiivisesti kaupungin elinkeinopalvelua.

5.5.2 Demokratia, osallisuus ja hallinto

Avoimessa kaupungissa kaupunkilaiset ovat mukana yhteisön jäsenenä ja päätöksentekoprosessit avataan kaupunkilaisille. Kaupungin tuottama asiakirja- ja muu tietoaineisto on vapaasti kaupunkilaisten käytettävissä ja kaupungin ulkopuolisessa toiminnassa hyödynnettävissä. Helsingissä on kehitetty erilaisia osallistumis- ja vuorovaikutusmalleja kaupunkilaisten kanssa ja kaupunkilaisten tueksi. Avoimen tiedon ja erilaisten tiedonhaku-, palaute- ja kyselysovellusten lisääntyminen on tulevaisuutta. Demokratia toimii hyvin kun ihmisillä on tietoa, jonka perusteella voi vaikuttaa tai tehdä päätöksiä. Tietokeskus edistää demokratian, osallisuuden ja hallinnon tutkimusta mm. seuraavilla osa-alueilla:

Edustuksellisen demokratian toimivuus ja kansanlaisten osallistuminen ja vaikuttaminen

Valtuuston itsearviointi on toteutettu perinteisesti kerran valtuustokaudessa. Seuraava valtuuston itsearviointi toteutetaan vuonna 2016. Tietokeskus julkaisee edelleen myös alueittaiset vaalitulokset. Helsinkiläisten näkemyksiä kaupungin toiminnasta ja päätöksenteosta on kartoitettu aiemmin vuosina 2007 ja 2011. Tämän kartoituksen uusimisen tarve selvitetään. Lisäksi tehdään yhteistyötä yliopistojen kanssa mm. kaupunkilaisten uudelleen osallistumiseen, esimerkiksi jakamistalouteen ja kaupunkiaktivismiin, liittyvissä tutkimushankkeissa.

Hallintomallien uudistusten vaikutukset

Hallitusohjelman mukaisesti Suomessa ollaan siirtymässä kolmiportaiseen julkishallinnon malliin vuonna 2019. Tämän seurauksena kunnilta siirtyy merkittävä määrä tehtäviä uudelle väliportaalle hallinnolle. Lisäksi kaupungin johtamisjärjestelmää ollaan uudistamassa. Tilasto- ja tutkimusohjelmassa varaudutaan hallintomalleja ja niiden vaikutuksia vertailevaan selvitystyöhön.

Avoin tieto

Tietokeskus tukee ja edistää kaupunkilaisten osallistumismahdollisuuksia avaamalla yhdessä virastojen kanssa kaupungin tietoaineistoja kaupunkilaisten ja yritysten vapaaseen käyttöön. Tämä lisää hallinnon läpinäkyvyyttä ja mahdollistaa kansalaisten osallistumisen kaupungin kehittämiseen hallinnon kanssa samaan tietopohjaan nojaten. Kansalaistojen ja yritysten voimat kehittää avoimeen tietoon nojaavia sovelluksia ja palveluja, jotka parantavat esimerkiksi arjen sujuvuutta. Lisäksi yritykset voivat hyödyntää avointa tietoa vapaasti liiketoiminnassaan ja kehittää avoimeen tietoon perustuvia liiketoimintamalleja. Tärkeä osa avoimen tiedon palvelua on tiedon välittäminen tiedon tuottajien ja hyödyntäjien välillä. Tiedon tuottajille välitetään tietoa käyttäjien tarpeista ja tiedon hyödyntäjille käytävissä olevista tietoaineistoista ja niiden hyödyntämismahdollisuuksista. Tätä työtä toteutetaan HRI-palvelun puitteissa. Ohjelmakauden tärkeä hanke on myös 6Aika-strategian toteuttaminen, jolla edistetään avoimen datan hyödyntämistä liiketoiminnassa.